

HSK Tartışmaları ve *Türkiye'nin* *Yargı Kurulu Tecrübesi*

Av. Mehmet GÜN (Daha İyi Yargı Derneği Başkanı)

info@dahaiiyargi.org

Milli gelirimizin USD 12.500 civarından USD 8.000 civarına gerilediği bu günler, toplumun kanaat önderleri ile önde gelen ekonomistlerini bir konuda birleştirdi: ülkenin acilen ihtiyacı olan yapısal reformların en başında hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı yer alıyor.

Yargı sisteminin merkezindeki Hakimler ve Savcılar Kurulunun (HSK) 13 kişiden oluşan üyelerinin tamamını atayan, Adalet Bakanı ve yardımcısı vasıtasıyla karar almasını bile kendisine bağlayan iktidarın mevcut durumda yargıya hakim olduğu ve yargının bağımsızlığını tümünden kaybettiği toplumun genel kanaati. Öte yandan ortaçağdan kalma soruşturma izni ve

dokunulmazlık kaldırma şartları sebebiyle yargının normal işlevini göstermesi iktidardaki siyasilerin izin vermesine bağlı. Çünkü mevcut durumda kamu görevlilerinin suçlarında idari amirlerinin; üst düzey kamu görevlilerinin suçlarında ilgili bakanların soruşturma izni vermesi; cumhurbaşkanı, bakanlar ve milletvekillerinde TBMM'nin dokunulmazlık kaldırması, yargı görevlilerinin suçlarında kendi kurumlarının soruşturma kararı vermesi şartı var. Yani, siyasiler ve emirlerindeki kamu görevlilerinin suçları söz konusu olduğunda yargının elinin kolunun bağlı olduğu gerçeği nedense gündeme hiç getirilmeyerek gözlerden kaçırılıyor. Herkesin gözü sistemin en merkezindeki HSK'da. İktidarın mevcut

durumdan bir şikâyeti duyulmuyor. Muhalefet de herkesin şikâyetçi olduğu HSK konusunda sorunu çözecek bir öneri getirmiyor. Eskiden uygulanmış, faydası olmayarak dama atılmış yöntemleri makyaj edilmiş olarak öneriyor. 2023 seçimlerinden sonra en önemli gündem maddelerinden birisi olacak HSK değişikliği konusunda söylenenleri tarihsel çerçeveye oturtmaya ihtiyaç var. Bu nedenle "A'dan Z'ye Türk Yargı Reformu" isimle eserimizde 57 ile 60 sayfalar arasındaki "Türkiye'nin Yargı Kurulu Tecrübesi" bölümünü yeniden paylaşmakta yarar görüyoruz.

TÜRKİYE'NİN YARGI KURULU TECRÜBESİ

Batı'nın geliştirdiği, köklerini Antik Helen uygarlığına bağladığı ve II. Dünya Savaşı sonrasında

anayasa koruma kurumu ile güçlendirdiği demokrasi fikri ile Türk-İslam uygarlığının geliştirdiği devlet yönetimi tarzı işlevleri bakımından temelde birbirlerinden uzak değildir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda mutlak egemen olan hükümdarda olan yasama, yürütme ve yargı erklerinin kullanılması uygulamada Divân-ı Hümayun¹⁹ denilen yüksek bir kurul-organ ile paylaşılmakta ve onun aracılığıyla yürütülmekte idi. Divân-ı Hümayun bir parlamento değildir ama Türkiye merkezi idaresinin ve bürokrasisinin kökeni bu sarayda yatmaktadır. İmparatorluk kurulu diye tercüme edebileceğimiz bu kurum önceleri açıkta, halkın önündeki bir sofada toplanırdı. Türk-İslam devlet geleneğine hakim olan "Adaletin devletin temelidir" temel ilkesinin bir yansıması olarak kazaskerler en üst Osmanlı devlet kurumu olan Divan-ı Hümayun'da yer alırlardı. Yargıçlar; Osmanlıların ilk zamanlarında, Selçuklularda ve daha önceki Türk devletlerinde hükümdardan ayrı ve hatta ona üstün bir güç niteliğindedi²⁰. Sadrazam ve vezirlerin yanı sıra Anadolu ve Rumeli kadiaskerlerinin de nişancı ve defterdar ile birlikte katıldığı divan, adli,

idari ve mali yargı işlerine de bakardı. Anadolu ve Rumeli kadiaskerleri²¹ zamanla bir hiyerarşiye bağlı kadıların tayin-terfilerinin, olağan olarak görevden geri çağrılıp beklmeleri tekrar bir üst rütbeye yükseltilmeleri gibi çok önemli bir mekanizmanın başındaydılar²². Divân-ı Hümayun bir yüksek adalet divanı sayılmakta; sıradan yurttaş dahi devleti temsil edenlere karşı şikayetini oraya gelip şahsen ifade edebilmekte idi. Bu kurumun kaynağı Şer'i'at değil, tarihi gelenektir²³.

Türkiye, Batı tarzı demokratik yönetim tarzına geçmeye Osmanlı İmparatorluğu zamanında 19. yüzyılın başında başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat döneminde yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrıldığı modern bir devlet yapısına doğru hızla yol almıştır. 24 Mart 1838 tarihinde II. Mahmud (1808-1839) yetkilerini kendi arzusuyla sınırlandırarak bir kısmını Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye adıyla kurmuş olduğu meclise devretti. 26 Eylül 1854'te bu meclis Meclis-i Âli-i Tanzimat ve Meclis-i Vâlâ-yı Tanzimat olarak ikiye ayrıldı. Meclis-i Tanzimat kendi uygun gördüğü konuları ele alabilmiştir. Ayrıca hükümet üyelerini istediği takdirde

sorgulama ve hatta gerekirse yargılama yetkisine de sahip olabilmiş, günümüz modern parlamentolarında görülen geniş yetkileri kullanabilmiştir. Aynı dönemde Meclis-i Vâlâ ise yargı gücünü kullanmakta neredeyse tamamen bağımsız olabilmiş; yasama ve yargı güçlerini yürütmeden ayrı ve nispeten bağımsız olarak yürütmeyi başarmıştır²⁴. Bunlar kalıcı olmamış; imparatorluk ve kurumları çökmüş ancak meclis, kesintilere uğramasına rağmen varlığını günümüze karar sürdürmüştür.

Türkiye; 1950'de iktidarın seçimle değişmesini sağlayarak büyük bir demokratikleşme adımı attı. 1960 darbesinden sonra çıkarılan 1961 Anayasası ile "yargı kurulu" ve "Anayasa Mahkemesi" kurumlarını kabul ederek Türkiye; devletin yasama, yürütme ve yargı işlevlerini ve organlarını birbirlerinden ayırma ve bağımsızlaştırma yolunda önemli ilerlemeler kaydetti. 1980 darbesini yapan askeri cuntanın oluşturduğu 1982 Anayasası, işlevlerini sınırlandırmakla birlikte o zamana kadar oluşmuş bulunan demokratik kurumları temelde korudu²⁵.

Yargı kurulu kurumu Türk anayasal sistemine ilk kez 1961 Anayasası ile girmiştir.

Nedeni Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz'deki benzerlerinin oluşturulması nedenlerinden farklı olmayıp yürütmenin yargı üzerindeki etkisini sınırlandırmak amacıyla. Hakimlerin statüsünü düzenleyen 1926 tarihli 766 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran 1934 tarihli 2556 sayılı Hakimler Kanunu'na göre hakim ve savcıların ilerlemesini Yargıtay başkanının başkanlığında, cumhuriyet başsavcısı ve 4 yargıtay üyesi ile ceza işleri genel müdürü, hukuk işleri genel müdürü, özlük işleri genel müdürü ve Adalet Bakanlığı teftiş kurulu başkanından oluşan bir ayırma (selection) komisyonu belirliyor; atamaları ise Adalet Bakanı yapıyordu²⁶. Yargıçların mesleki kariyer işlerinde son sözü söyleyen durumda olan yürütmenin bu yetkiyi yargıçları cezalandırmak veya üzerlerinde baskı kurmak için kullandığından şikayet ediliyordu. 1961 Anayasası ile kurulan "Yüksek Hakimler Kurulu" 1924 Anayasası döneminde siyasal iktidar-yargı ilişkilerinde yaşanan sorunlara gösterilen tepkinin bir ürünüdür. Yürütmenin yargıçlar üzerinde baskı kurmasını önlemek amacıyla oluşturulmuş; bu amaçla hakimlerin kariyer işlerinde yetki bu kurula verilmiştir²⁷.

Yüksek Hakimler Kurulu ilk şekline göre, 18 asilve 5 yedek üyeden oluşuyordu. Yargıtay genel kurulu 6 üye, birinci sınıfa ayrılmış hakimler 6 üye seçiyordu. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu da 3'er üye seçiyordu. Bu usul 1971'de 1488 sayılı anayasa değişikliği kanunuyla değiştirilmiş; kurulun üyelerinin sadece Yargıtay genel kurulu tarafından seçilmesi öngörülmüştür²⁸.

1980 darbesinden sonra 1961'de kurulan Yüksek Hakimler Kurulu, 1971'deki değişikliklerle kurulan Yüksek Savcılar Kurulu ile birleştirildi; bağımsız bir kurul olarak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu oluşturuldu. Fakat Adalet Bakanı ile müsteşarı kurulun doğal üyeleri ve başkanı yapıldı; kurulun toplanması ve karar alması bakanın katılmasına bağlandı. Kendi sekreteryası da olmayan HSYK'nın işlevini göstermesi tamamıyla Adalet Bakanlığı'na bağımlı hale geldi. Uzunca bir süre kurulun üyelerini kimlerin seçeceği konusunda yüksek yargı, parlamento ve ilk derece hakimleri arasında gelgitler yaşandı. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kurulun adı Hakimler Savcılar Kurulu olarak değiştirildi. Hali hazırda kurulun üyelerini hakim, savcı ve avukatlar arasından yürütme (siyasi

parti) ve yasama (siyasi partiler) seçmekte ve atamaktadır⁽¹⁾. Kurulun 13 üyesinin 7'sini TBMM seçim; 6'sını da yürütme atama suretiyle, siyasilere belirlemektedir.

Yargı kurulu fikrinin ilk defa hayata geçtiği 1961 Anayasası'ndan bu yana Türkiye; mükemmel bir laboratuvar gibidir. Yargı kurulları ve neden olduğu sorunlar bakımından neredeyse her türlü tecrübeyi Türkiye yaşamıştır denilebilir. Gerçekten de Türkiye, kurulun dış bağımlılığı, iç bağımlılığı, hukuki ve fiili sebeplerle bağımlı hale gelmesi, siyasileşme gibi birçok sorunu bizzat yaşamıştır.

Türkiye, 1961'den bu yana yapılan birçok anayasa değişikliğine rağmen mükemmel bir sonuca henüz erişememiş, demokrasinin tüm kurumlarını oluşturmuş olmasına karşın BM kararlarında belirlenen demokrasi ve yargı bağımsızlığı standartlarını sağlayamamış durumdadır. Son yıllarda yaşanan gelişmeler sonrasında uluslararası hukukun üstünlüğü ve demokrasi endekslerinde Türkiye'nin yeri aşağılara düşmüştür. Uluslararası endeksler demokrasinin geriye gitmesinin temel sebebinin yargı bağımsızlığı ve hukukun

üstünlüğü alanındaki sorunlar olduğunu göstermektedir. Kamuoyu araştırmalarında hukuk, adalet ve yargının Türkiye'nin en temel sorunları olarak ortaya çıkması; toplumun yargıya güven ve adalete inancının önemli ölçüde gerilemiş bulunması da bunu doğrulamaktadır.

Türkiye'de demokrasinin sorunları hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, şeffaflık ve hesapverirlik konularında yoğunlaşmaktadır. Toplum yargı bağımsızlığı konusunda garip bir dilemma içindedir. Toplumun tamamı yargı bağımsızlığının hayati önemde olduğunda mutabık iken önemli bir kesim yargı gücünün yürütmeye ve siyasilere bağımlı hale gelmesini desteklemektedir. Bu dilemmenin temel sebebi; Türkiye özelinde ampirik olarak da kanıtlanabileceği üzere görevleri öyle gerektirdiği için verilmiş olan ayrıcalıklardan yararlandıkları halde yargı organ ve unsurlarının topluma karşı bu görevi yerine getiremiyor, kaliteli yargı hizmeti veremiyor olmasıdır.

Türkiye'de yaşanan bu gelişmeler ve gelinen durum dahi tam bağımsızlığını toplumun desteklemesi için, yargının iyi hizmet vermesi, şeffaf ve hesapverir olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yargı reformu konusunda siyasilerin söz ve vaatlerini şekillendirmesine ve kamuoyu tarafından sağlıklı değerlendirilmesine katkı sağlaması dileğiyle... ■

DİPNOTLAR

- [1] Divan-ı Hümayun'dan Meclis-i Mebusan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama, Mehmet Seyitdanlıoğlu; TANZİMAT, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Halil İncalcık – Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s. 378 vd. Fatih zamanında kurumlaşan, XVII. Yüzyıldan itibaren giderek önemini kaybeden bu kurum varlığını sembolik biçimde sürdürmüştür. İlber Ortaylı, Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, TİMAŞ yayınları 2006, 3. Bası, s.135-142
- [2] Eski Türk devletlerinde kurultaylarda seçilen veya liderliği kabul edilen kağanlar; ülkeyi töreye uyararak yönetmeyi taahhüt ederlerdi. Töre toplumda en üst güç olarak kabul edilir, yöneticiler düzenli olarak yargucuların (yargıçlar) önüne çıkarak hesap verir; aleyhlerinde verilen kararlara uyarlardı. Ülke ve devletin hükümdarların mutlak mülkleri olarak kabul edilmesine rağmen bir taraftan töre ve yargucular diğer taraftan kurulan meclisler vasıtası ile hükümdarın

yönetici olarak rolü ve yetkileri sınırlandırılırdı. Bu gelenek Selçuklular'da ve Osmanlı'da asırlarca sürdürülmüştür.

- [3] Kadasker veya Kazasker manası: Osmanlı ordusunun askeri hakimleri durumundaydılar.
- [4] İlber Ortaylı, age s. 138
- [5] Halil İncalcık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet, Kronik Kitap, 2016, s. 60.
- [6] Divan-ı Hümayun'dan Meclis-i Mebusan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama, Mehmet Seyitdanlıoğlu; TANZİMAT, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Halil İncalcık – Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s. 378 vd.
- [7] Bugün itibarıyla toplumun demokratik yönetimi toplum güçlü ve geri dönülemez bir şekilde kabul etmiş olduğu Türkiye'de demokrasinin kurumları oluşup yerleşmiştir. Fakat işleyişleri sorunlu, gelişmiş ülkelerdeki eşdeğerlerine göre geridedir.
- [8] Ömer Sever, Hakim Bağımsızlığı ve Savcılık Teminatı (yüksek lisans tezi) s. 24 vd
- [9] Levent Gönenç, Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Yargı Kurulları; s. 10.
- [10] Kemal Gözler, 1961 Anayasası, s. 9
- [11] 2017'de ismi Hakimler ve Savcılar Kurulu ("HSK") olarak değiştirilen kurulun üyelerinin tamamını iktidardaki siyasiler seçmiş bulunmaktadır.

“A'dan Z'ye Türk Yargı Reformu”nda Yargının hizmet kapasitesini ve kalitesini artıran çözümlerle yeni ve ileri bir yargı modeli ortaya çıkardık

ÇALIŞMANIN TAMAMINA ULAŞMAK İÇİN
www.dahaiyyargi.org sitesini ziyaret edebilir ya da
yan tarafta yer alan QR kodunu okutabilirsiniz.

Daha İyi Yargı Derneği çalışmalarını takip edebileceğiniz mecralar;

@dahaiyyargi | info@dahaiyyargi.org